

“BEN” VE “ÖTEKİ” İLŞİKİSİNDE İNSAN VE DİĞERLERİ

Naci İspir*
Gülhanım Küçükalkan**

THE POSITIONING “HUMAN” AND “OTHERS” RELATIONSHIP IN “I’m” AND “Other” TOPICS

ÖZET

“Ben” ve “öteki” ya da “diğerleri” sorunu, düşünce tarihinin kadim problemlerinden birisi olsa da modern dönemlerle birlikte ortaya çıkan yeni ontolojik ve epistemolojik anlayışlarla birlikte en çok tartışılan konulardan birisi haline gelmiştir. Genel anlamda varlığın mahiyeti ve özde bir varolan olarak insanın bu varlık içerisinde kendini konumlandırma biçimi “özne” ve “diğerleri” arasındaki ilişkinin biçiminin de temelini oluşturmaktadır. “Ben”i mutlaklaştıran idealist yaklaşımları ve şeyleri mutlaklaştıran realist yaklaşımları indirgemeci ve tek yanlı yaklaşımlar olarak değerlendiren 20.yüzyılın önemli düşünürlerinden Ortega y. Gasset’in “yaşam-sal akıl” ön plana çıkararak, ele aldığı “ben ve öteki” anlayışı çalışmamızın temel bakış açısını oluşturacaktır. Özellikle Ortega’nın birey ve diğerleri arasındaki dinamik diyalog olarak ifade ettiği “yaşam” fikrinin temelini oluşturan “Ben, Kendim ve Benim Ortamım” (I’m, myself and my circumstance) cümlesinden hareketle söz konusu sorunu farklı boyutlarıyla ortaya koymaya çalışacağız. Böylelikle, “ben”, “başka ben”ler ve diğer şeylerin birbirleri için ne anlama geldiği ve birbirleriyle olan ilişkilerini temel gerçeklikleri açısından tartışmaya açacağız.

Anahtar Kavramlar: Jose Ortega y. Gasset, ben, öteki, çevre, insan yaşamı, akıl, yaşamsal akıl, gerçeklik

ABSTRACT

The problem of “I’m” and “other” or “others” has become one of the most debated topics with new ontological and epistemological understandings emerged with modern periods even if that is one of the problems of ancient history of thought. The positioning itself of human in that being as in general the essence of being and in particular existing, forms the basis of the relation between “subject” and “others”. The “me and other” approach of Gasset with bringing “vital rationality” into the forefront, who one of the important philosopher of 20th century and evaluates the idealistic approaches which absolutises “me” and the realist approaches which absolutises things as reductionist and unilateral approach, is the basis of our study. Espacially by acting from the sentence of “I’m, myself and my circumstance” which underlying the idea of “vital” expressed by Ortega as a dynamic dialogue between the individual and others, we will try to explain said problem differentially. Thus, we will open what is mean of “me”, “other me” and other things for each other and relations up for discussion in terms of their basic realities.

Key Concepts: Jose Ortega y. Gasset, me, other, environment, human life, ration, survival rationality, reality

* Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi RTS Bölümü, E-mail: naciispir@atauni.edu.tr

** Uzman Atatürk Üniversitesi Gazetecilik Bölümü E-mail: gul.kucukalkan@atauni.edu.tr

“BEN” VE “ÖTEKİ” İLİŞKİSİNDE İNSAN VE DİĞERLERİ

Ben ve öteki, varlığın parçalanması anlayışının ve varlıktaki metafizik birliği gözardı etmenin bir sonucu olarak, “ben”in ve başka bir “ben”in arasındaki ayrılığa işaret eder. Varlıkta birlik düşüncesi, varlıklar arasında özsel bir fark olmadığı, farkın sadece görünüşten ibaret bir derece farkı olduğunu ileri sürer. Ben ve öteki biçimindeki ayrılma, ben’in kendi ötekisini oluşturması yoluyla çatışmanın da temelini oluşturur. (Levinas, 2002: 115) Ben’in oluşumu varlığın kendi bilincine varmasıyla mümkündür. Dünyada kendi bilincine varan tek varlık bilebildiğimiz kadarıyla düşünen bir varlık olarak insandır. Düşünen bir varlık olarak insan, akıl sahibi olmasıyla diğer bütün canlılardan özsel olarak ayrılır. Ortega’da akıl insan yaşamının özü olarak kabul etmekte, hatta bizatihi düşünme eylemi için var olduğunu ileri sürmektedir. Mutlak ve soyut aklın yerine, kendisinin geliştirmiş olduğu “yaşamsal akıl” kavramını yerleştiren Ortega, bu kavramla bir dizgenin evrensel ilkelerini ortaya çıkarmaktan çok, tarihsel olarak belli, çetin ve öne çıkmış felsefe sorunlarını çözmeye yönelik bir yöntem olarak düşünür. Buna göre yaşamsal akıl, yaşamdan bağlarını kopardığı düşünülen mutlak akıldan farklı olarak yaşamı öne çıkaran ve her şeyi yaşam çerçevesinde değerlendiren bir akıldır. (McInnes, 1967:3) Böylece yaşamsal akıl kavramı ile Ortega, sınırlarını aşmış olan akli yaşamsal bir bağlama oturtmak, başka bir ifade ile kültürü yeniden yaşamsallaştırmak istemektedir. Akıl yaşamın bir fonksiyonudur. Yaşam ise kökten bir gerçekliktir. Kökten gerçeklik olarak yaşam ise, yegane bir gerçeklik değil-

dir. Kökten gerçeklik olarak yaşam, bütün diğer gerçekliklerin kaynağıdır. Nihayet kökten gerçeklik, “insan yaşamı”dır. (Gasset, 2007:54)

İnsanı diğer varlıklardan ayıran özsel niteliği onun düşünceye dalabilmesidir. Hayvan kendisi dışındakilerin güdümünde olduğu için sürekli dikkat kesilme durumundadır. Olası bir tehlikeye karşı her an korunma güdüsüyle hareket etmektedir. Davranışları düşünülmüş, önceden tasarlanmış, karar verilmiş değildir. Sınırlı sayıda tepki verme olasılığı bulunan hayvanın bizi şaşırtması bile, beklediğimiz tepkinin, tüm olası davranışlar içinde birinin değil de ötekinin olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim insanın hayvan ile olan ilişkisi onun herhangi bir nesneye yönelimindeki tek taraflı eyleminden farklı olmakla birlikte, bu ilişki biçiminde insan davranışları doğaçlamanın ürünüdür. Bundan dolayıdır ki, hayvan salt ötekileşmedir, kendi benliğine dalamaz. (Gasset, 2007:35) Halbuki insan, kendi varlığının yöneticisi konumundadır, yaşamının kaynağı kendisidir. Benliğe dalma, yani insanın iç dünyasına çekilmesi, düşünebilmesi, geleceğe dair bir eylemi tasarlayabilmesi, çevresindeki şeylere egemen olma üzerine fikirler oluşturabilmesi, ona bahşedilmiş bir hediye değil, tarih boyunca sarf ettiği çaba sonucu kazanmış olduğu bir niteliktir. Bu nedenle Ortega için düşünme, tüm kazanımlar gibi eğretidir, kalıcı değildir. Bu yüzden de insan, insanlık eşiğinin altında kalan uyusukluk haliyle, kesin bir ötekileşme sonucu hayvan düzeyine inebilmektedir.

Ortega’nın düşünceyi insanın tarihselliğine bağlaması insanı, toplumu ve çevresini anlamak bakımından son derece önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Ona göre, insan hakkında

yapılan her konuşma ve insanın ürettiği bütün başarıları tarihle birebir ilişki içindedir. Başka bir ifadeyle biz, nerede insandan söz edersek orada tarihten, nerede tarihten söz edersek orada insandan söz ederiz. Dolayısıyla bu iki önemli unsuru birbirinden ayıramayız. Çünkü insanı insan yapan onun “geçmiş”idir. Geçmiş ise, insanlığın, toplumların, bireylerin adeta bir kimlik kartıdır. Bu nedenle insanlar, hangi durumda olurlarsa olsunlar, kimlik kartları olarak geçmişlerini sürekli yanlarında taşırlar. Geçmiş, bizim bugünümüzü de ayakta tutan canlı ve etkin bir güçtür. (Gasset, 1941:223) Bu bakış açısıyla düşünce, insana hazır verilmiş bir armağan değil, onun tarihi süreç içerisinde oluşturmuş olduğu bir şey olarak karşımıza çıkar.

Bu tarihsellik içerisinde insan “ben” olarak asla yalnız değildir. Descartes’in ben anlayışını eleştiren Ortega’ya göre, özne de nesnelere bağımsız değildir. Onların birbirlerine ihtiyaçları vardır. (Gasset, 1958:35) “Ben” diğer “ben”ler ve şeyler ile birlikte vardır. Bu nedenle ilk temel ve kökten gerçeklik “ben” değil “yaşam”dır. “Ben” bir çevre ya da ortamda diğer “ben”lerle birlikte yaşar. Ortega’nın bu noktadaki temel vurgusu, “birey ve dünya arasındaki dinamik diyalog” (<http://plato.stanford.edu/entries/gasset>) olarak tanımlayabileceğimiz “yaşam” fikri üzerindedir. Bu dinamik diyalog Ortega’nın “ben, kendim ve benim ortamımın (I’m myself and my circumstance) (Gasset, 1963:45) toplamıyım” ifadesinde kendini açıkça gösterir. Akıl varlığı olan insan, sadece düşünceden ibaret olsaydı yaşamak insan için sırf kendisiyle yalnız kalma meselesi olurdu. Halbuki insan her zaman kendisinin dışında ve çev-

resinin ortasındadır. Böylece insanı çevreleyen ortam, insanın gerçek kişiliğinin öteki yarısını oluşturacaktır. Bu benlik teorisi, benliğin kendini diğerlerinin arasında ve onlarla birlikte anladığını savunur. Ortega, bu anlayışı “hatip” tanımlamasıyla da destekler. Hatip koşullarla (çevresiyle) doğar, onlarla tükenir ve onlarla ölür ve başka birine dönüştüğünde yeni bir ortamla yeniden doğar. Öyle ise yaşamak, kendine ulaşmak, diğerine kendini adamaktır. Buna dünya ya da ortam denir. Biz her zaman bizi çeşitli durumlarda yatıştıran şeylerle meşgul olmaya gereksinim duyarız ve bunlar aracılığıyla her zaman bir yol çizme gereksinimi altındayız. Öyle ise insan asla diğerlerinden ve çevresinden bağımsız değildir, asla hayati uğraşlar olmadan yapamaz, başkaları hep bizimlidir. Çevremizde var olan şeyler olmadan yapamayız, çünkü onlar olmadan olamayız, onlar da biz olmadan olamaz. (Gasset, 1946:81)

Ortega, yaşamda gerek “insanı” gerekse “dış dünyayı” aynı derecede gerçek ve temel nitelik olarak kabul eder. Dünya insanların gerçekleştirmiş olduğu uğraşlar ve ilişkilerle dolu bir alandır. Bu uğraşlar alanında yaşamını sürdüren birey, devamlı olarak diğer insanlarla, hatta diğer varlıklarla ilişki halindedir. Öyle ki nesnelere aslından özgün olarak nesnelere değildir. Onlar yaşamak için kullanmaya çalıştığımız ya da kullandığımız şeylerdir. Bu nedenle onlar beni meşgul eden veya meşgul olduğum, çalıştığım, hareket ettiğim, başardığım ya da yapmak istediğimi kaybettiğim şeylerdir. Bütün bunlar benim nesnelere olan pragmatik ilişkimdir. Nesnelere öznenin bağımsız olmadığı gibi, özne de nesnelere bağımsız değildir. Onların birbirine ihtiyaçları vardır (Celleph, 1958: 35). Öyle anlaşılıyor ki,

Ortega için dünya ve insan birleşme ya da ayrılma olasılığı olmadan önceden kurulmuştur. Böylece insan varoluşu haccında dayanıklı bir göçmen gibidir. İnsan için tek bir sınırlama vardır: “Geçmiş”. Geçmiş, insanın koşullarıdır. Koşulların hepsi bizimledir ve çevremizde olan her şey bizi biz yapan koşulları oluşturan şeylerdir.

Yaşamak, kendini hermetik olarak belirlenmiş sürekli fırsatlar sunan bir dünyada bulmaktır. Sorun bunu yapabilmek ya da yapmaya muktedir olmamadır. Ancak bu fırsatlar sınırsız değildir. Böyle olsaydı, herhangi bir şeye karar vermek mümkün olmazdı. Yaşamak burada ve şimdi yaşamaktır; burası ve şimdi özeldir; tüm yaşam çeşitli olasılıklar arasında karar verme sürecidir. Nihayet, yaşam bir yanıyla özgürlük, diğer yanıyla kader olarak karşımıza çıkar (Gasset, 1933:92). Ortega, insan yaşamını anlatırken sadece tek bir insandan, ayrı ayrı insanların kendi yaşamlarından söz eder. İnsanın bilebileceği ve yaşayabileceği tek yaşam kendisinininkidir. Diğer yaşamlar, başka insan hayatları, kökten yalnız insan için anlama çabasından öteye geçmemektedir. Yaşamın aktarılamaz özelliği, insanı kendi hayatını yaşamakla yükümlü kılmaktır. Yaptıklarından insanın sadece kendisi sorumludur: düşündükleri, duyguları, koşulları salt kendisininindir. İnsanın gerçekliği bu kökten yalnızlık temelinde oturur. Bireye ait olan, yaşayabileceği tek yaşam budur. Kişisel yaşam dışındaki herhangi bir şey hakkında sahip olmaya çalışılan herhangi bir bilgi yeterli değildir, derin ve kökten olamaz. Öyle olması için onun var olduğunu keşfetmemiz gerekmektedir. İnsanoğlunun ayrıcalığı budur. Ne Tanrı ne de hayvan bilgisizdirler: Tanrı tüm bilgilerin sahibidir, hayvana gelince bilmesi gerekmez zaten (Gas-

set, 2007:42). Bir başka yaşama ait acı, keder, mutluluk, “ben” için sadece bir gösteriden ibarettir. “Ben”in öteki yaşama dair edindiği bu bilgiler ancak benzetme yoluyla anlaşılabilir. Kişisel yaşamın başkasına aktarılamaz olma özelliği, onu özünde yalnız kılmaktadır: Ortega’nın ifadesiyle kökten yalnız. İnsanın sahip olabileceği derin ve kökten gerçek bilgi, işte tüm bu nedenlerden dolayı “ben”in varoluşu keşfedebileceği, deneyimleyebileceği, diğer yaşamların arasında bulunan kendi yalnız yaşamıdır. Ancak bu yalnızlık Descartes’in “ben”den başka gerçeklik tanımayan, yalnız “ben”in düşüncesinin var olduğunu kabul eden anlayıştan farklıdır. İnsanın içinde yaşadığı bir evren ve başka kişisel yaşamlar vardır. İnsan, ayrı ayrı kendi gerçekliğine sahip başka insanlarla birlikte, onlar gibi yalnızdır. Burada “ben”in kökten gerçekliğinin aktarılamaz oluşu, ötekilerin sahip olduğu kökten bilginin varlığını inkar etmemektedir. Anlaşılması gereken şey, insan yaşamı kişiseldir, kimse bir başkasının yerini alamaz. Benliğe dalma eylemi öznedir, bu nedenle insanın ne yapacağını seçme özgürlüğü kendi elindedir. Kant felsefesinde olduğu gibi ahlakın kaynağı akıl sahibi insandır, özgürce yapılabilen eylemlerde sorumluluk içkindir. İnsan, Ortega’nın benliğe dalma olarak kavramsallaştırdığı “gelecekteki eylemi tasarlama” eylemini gerçekleştirirken ne yapacağını seçme özgürlüğüne sahiptir. Bu özgürlük ona sorumluluk yüklemektedir. Birey, içinde bulunduğu koşulları kendisi seçmiş değildir fakat bu koşullar içindeki alternatifler, ona ortaya çıkabilecek durumlar karşısında hareket etme yeteneği ve eylem özgürlüğü kazandırmaktadır. Yaşamak, her an yenilenen koşullara bağlı olarak, karar verme

yetisinin kullanılmasıdır. İnsan umutsuzluk anında bile karar vermeye karar vermektedir. Böylece karar verme eylemi bir an bile durmaksızın devam etmektedir. Bu nedenle insanın kaderi öncelikle eylemdir. Biz düşünmek için yaşamayız, aksine yaşamda başarılı olabilmek için düşünürüz (<http://plato.stanford.edu/entires/gasset>).

Daha önce ifade dildiği gibi Ortega'nın varlık olarak insana ait düşünceleri, onun "ben, kendim ve ortamımın toplamıyım" cümlesiyle özetlenebilir. İletişim çalışmalarında önemli bir kavram olarak yer alan "ortam" Ortega'nın düşüncelerini temellendirirken rehber edindiği temel bir kavramdır. Herakleitos'un ifade ettiği gibi insan varoluş ve dolayısıyla her an değişim içindedir, yaşamak dediğimiz bu süreçte de "çevreye" batmış durumdadır. İnsan hayatı sürekli değişim halinde olan bu çevreyle, her an yenilenen koşullarla sürmektedir. İnsan için bir varoluştan ancak bu çevre ile bütünleştiğinde bahsedilebilmektedir. Ortamıyla birlikte ayrılmaz bir bütün olan benlik, kendini ancak onların arasında anlamaktadır. Kendini gerçekleştirmek, insanın çevresinden tam anlamıyla haberdar olması ile mümkündür ki, bu da Descartes'in düşüncelerinin 20. yüzyıldaki ifadesidir. Dilthey'in ve daha sonra Heidegger'in ifade ettiği gibi insan, bu dünyada olmakla çevreye sınıksız bir bağlılık göstermektedir. Varoluşçu felsefe dünyayı mecburen varoluşun dayanağı olarak kabul etmektedir. Idealizmde ispata ihtiyaç duyan dış dünya, varoluş felsefesinde mevcudiyeti zorunlu bir gerçekliktir. Heidegger'in "dünya-içinde-olmak" veya Hans Lipp'in "dünyayla sınırlanmış olmak" terimleriyle yaptıkları kavramsallaştırmalar, varoluşun gerçekle-

şebilmesi için dünyanın gerekliliğine işaret etmektedir (Bollnow, 2004:39-40). Ortega, çevre (ortam) ve dünya kavramlarını birbirinden ayırmakta, çevreyi dünyanın görülmeye hazır parçası olarak tanımlamaktadır. Dünyaya ise, bu hazır parçalarla örtülü, ancak istenildiğinde görülmesinin mümkün olduğu sayısız şeylerden oluşur (Gasset, 2007:73-74). İnsanın bu uzamsallık içinde, bedenine hapsolmuş bir durumda kendi uzamında bulunması bir perspektivizm yaratır ki, bu perspektifin herkes için farklı olması, herkesin mekânsal gerçekliğinin ayrı bir çevreye batmış olması nedeniyle, hiç kimsenin dünyası bir diğerinkiyle örtüşmez. Nietzsche'nin anlatımıyla "...dünya çeşitli şekillerde yorumlanabilir, onun arkasında sahip olduğu tek bir anlam değil aksine perspektivizm olan sayısız anlam vardır (Erdem, 2007:78).

Yaşam tecrübesi hem tarihten, hem içinde bulunulan toplumdaki hem de kişisel olarak sahip olunanlardan oluştuğuna göre, herkesin kendini bulduğu ortam farklıdır ve bakış açısı da bu farklılıklar bağlamında üretilmektedir. "Biricik yanlış perspektif ise, bireysel bakış açılarını aşma ve mutlak olma iddiasında olan perspektiftir (Cevizci, 2000:398)." Kendi perspektifinin gerçekliğine sahip bireyin dünyasında kendisinin için yaşamından başka – ayrı ayrı için olan- "insan yaşamları vardır ki, her biri kendi özel dünyasına sahiptir, ancak birbirleri için aşkınlırlar. Bu nedenle insanın kendi dışındaki bir varlığa yönelttiği eylemler, "ben" in o varlık hakkındaki deneyimlerinin sonucunda vuku bulmaktadır. Eylemi belirleyen faktör deneyim olduğuna göre davranışın temelinde de olası tepki yer almaktadır. Özünde yalnız olan insan için, öteki insana dair edindiği bilgi, onun tavırları, ha-

reketleri, söyledikleri gibi aşkın alanda tezahür eden anlatımlardan ibarettir. Husserl'in felsefesinde de yer aldığı gibi "öteki ego" ne kendisini, ne öznel süreçlerini ya da algılarını, ne de kendi özüne ait başka herhangi bir şeyi bizim deneyimimize olduğu gibi aktaramaz. Eğer öyle olsaydı, başkasının öznelliği doğrudan ulaşılabilir olsaydı, kendi öznelliğinin parçası olurdu ve sonuçta öteki ve ben aynı olurdu (Husserl, 1991:109). Bu nedenle, Ortega'nın ikinci derecede yani varsayımsal olarak tabir ettiği bu yorumlanmış gerçeklik, kökten yalnız insana inanmaktan başka çare bırakmamaktadır. İnsan, her ne kadar son gerçekliği yalnızlık da olsa, yalnızlığı içinde ortaya çıkamaz: insan öteki ile toplumsallık ilişkisi içinde, "birisi"yle alışveriş halinde, ona karşılık veren olarak ortaya çıkar (Gasset, 2007:105). Bu yüzden kökten gerçeklik tek ve yüce gerçeklik değildir, bu "kök" gerçeklik başka bir "insan yaşamı"nda kendini göstermedikçe, başkaları tarafından kavranmadıkça birey açısından gerçeklik olamamaktadır. Ortega'nın deyişiyle "Tanrı'nın bile, bizim Tanrımız olmak için, bizi varlığından haberdar etmek için bir şeyler yapmak durumunda olması (Gasset, 2007:53)" işte bu nedendir. Kant'ın "orada bulunan"ın, orada bulunmasından, var olmasından ötürü dikkate almak zorunda olduğumuz gerçekliği, varlığının ispatı, başka bir gerçekliğe ihtiyaç duymaktadır. Ötekilerden kaçıp inzivaya çekilme girişiminde bulunan birinin bu eylemi bile, nihayetinde ötekilere yöneltilen bir tavrıdır. Dolayısıyla, insanı toplumdaki soyutlayarak anlatmaya kalkışmak, onu toplumun dışında tutma eğiliminde bulunmak anlamsızdır. Bu birlikte bulunuş, toplumsal ilişkinin temelini oluşturmaktadır. "Öteki; ha-

yatımızda her zaman yer alan bir gerçekliktir, çünkü farkındalıkla yaşamaya başladığımız ilk andan itibaren, kendimizi sadece ötekiler ile birlikte ve onların arasında değil, aynı zamanda onlara alışık bir şekilde buluruz.

(<http://plato.stanford.edu/entires/gasset>). Birlikte bulunma hali, "ben" ve "öteki" arasında kavram, nesne, imge gibi birtakım ortak öğeler yaratmaktadır. Kant'ın nesnelliğinin oy birliğine bağlandığı evrensel, herkes için diye adlandırdığı bu dünyada, herkese ortak olan dünyada "ben" ile "öteki" arasındaki somut ilişki biçimi olan toplumsal ilişki, "ben" in "öteki" ile karşılaşmasıyla başlamaktadır. İki etkin öznenin katıldığı bu eylem yani etkileşim toplumsal ilişkinin ta kendisidir. Bu ilişki biçiminde tepkilerini hesaba katmak zorunda olduğum öteki, eyleme geçerken de "ben" in tepkilerini düşünmektedir. Böyle bir etkileşimde, ötekilerle birlikte yaşayan insan, duruma göre farklı davranış biçimleri sergilemekte, kökten yalnızlığı içinde değil, ötekiler arasında varlık göstermektedir. Gündelik hayat içinde artık otomatikleşen bu hesaba katmalar, kökten yalnız insanı bireyselliğinden çıkararak toplumsallığa taşımaktadır. Toplumsal ilişkinin özneli bireyler olduğuna göre, bu ilişki bireyler arası bir gerçeklik taşımaktadır ve bu ilişki düzeyinde kökten gerçekliğe sahip insan bireylerarası gerçekliğe geçmektedir. Bireylerarası ilişki, insanı öteki insanlar karşısında belirginleştirmekte, salt tanımlanmamış birey olmaktan çıkarmaktadır. "birlikte yaşam varlıklarını değiştiren, birbirlerine eşlik eden, varlıklarını karşılıklı olarak dolduran iki şey arasında var olabilir (Gasset, 1998:57). Toplumunu oluşturan bu birlikteliktir.

Ortega, bireyler arası yaşamın, toplumsal yaşam içinde yer aldığını ifade etmesine rağmen bunun tam bir örtüşme içinde olmadığını da altını çizer. Bu nesnel dünyada öteki ile kurulan somut ilişki biçimi toplumsal ilişkidir ve öznelere “biz”dir. “Biz”ler içinde daha da tanıdığımız, “ben” için giderek daha belirgin hale gelen “öteki” diğer ötekilerden ayrılmakta ve “sen” niteliği kazanmaktadır. “Sen” ve “ben” ilişkisinde yakınlık dışında kalanlar ise “onlar”dır. Sen öznesini ötekilerden, onlar’dan ayıran özelliği, bu ilişkinin mahremiyet alanında gerçekleşmesidir. Ben-sen ilişkisi bireyler arası yaşama dahil olurken “sen-leri” aşan, “biz” ve “onlar” la olan ilişki, birlikte yaşamın gerekliliğidir; yani toplumsal ilişkidir. Örneğin karşıdan karşıya geçmekte olan birinin, kendisini durduran polisle olan ilişkisi, bireyler arası ilişki değildir. Çünkü polisin edimleri kendisinden kaynaklanmaz, bu nedenle eylemin sorumlu öznesi olmaz. Bu durumda ortaya irade sahibi bir başka özne girmektedir. “Buradan öyle bir dizi aktarım başlıyor ki, birinden öbürüne, zincirleme giderek sonunda bizi insan olmayan bir kendiliğe itiyor. O kendilik de devlettir (Gasset, 2007:167).

Devlet denen gizli kendilik, bütün hiyerarşi boyunca bizi yöneten insanlardan oluşmaktadır. İnsanın yapıp etmelerinin bir başka belirleyicisi de toplumsal alışkanlıklar yani geleneklerdir. Örneğin şu veya bu şekilde giyinmek bile kişisel bir irade sonucu değildir. Öyle giyinilir diye, gelenekler öyle buyurduğu için, öyle giyinmekteyiz. Bu “öyle yapılır, öyle söylenir”in öznesi herkestdir, tüm diğerleri ve hiçbir kimse olan herkes. İnsan yaşamına temel olan bunun gibi pek çok edimleri aslında sorumlulukla düşünmekte, öyle yapılır diye yap-

maktadır. Bu bağlamda, bireyin kendi hesabına bir şey yapmak için gittiği bir ortamda önce orada bulunanlara selam vermesi de düşünülmüş bir davranış değildir. Aslında oraya selam vermek için gitmemekte, bu niyeti taşımamaktadır. Bu nedenle selam edimi de bireylerarası ilişki kapsamına girmektedir. Bütün görenekler gibi selam da toplumsal bir alışkanlıktır ve insan doğumundan itibaren kendini bu alışkanlıklar içinde bulmaktadır. Öyle yapılır olduğu için yapılan eylemler, bir zamanlar toplum için bir anlam taşısa dahi, zamanla bu anlamlarını kaybetmişler, sahici bir insan deneyimi olmaktan çıkarak, mekanikleşmişlerdir. Bu nedenledir ki, böyle edimler anlaşılabilir ve sorgulanamaz türdendir. Ancak bireyin olmayan, birey dışı bir kökenden kaynaklanan göreneklerden birini terk etmeye kalkışsaksak, “başkalı-başkalı denen herkesin öteki yüzü olan o belirsiz kendi-lik-bizi selamlamaya zorlar, selamı bize şiddetle benimsetirler (Gasset, 2007:178).

Bu zorlama, toplumsal güç dediğimiz önce ahlaksal sonra fiziksel düzeyde bir güçle sağlanmaktadır. Selamın göreneklerden sıyrılıp, bireylerarası ilişkiye dahil olması için, aslında selamın kendisinde bulunmayan fakat öznesi tarafından içine katılmış bazı özellikleri –ben’in, elini geri çekme, az veya çok sıkma gibi uyguladığı edimler- taşıması gerekmektedir. Bu özellikler, selam eyleminin yönelimini herkes’ten sen’lere çevirmektedir.

Selam edimi ile söz arasında, göreneklerin ürünü olma açısından bir paralellik vardır. Kullanılan sözcüklerle ne anlatılmak istendiği, hangi düşüncelerin dile getirilmek istemediğimiz az ya da çok anlaşılabilir ancak bu kelimelerin başlı başına ne anlama geldikleri, neden böyle bir anlam taşı-

dıkları bilinmemektedir. Herakleitos'a göre kelimelerdeki sesler isimlendirilen nesnelere tabiatını doğrudan doğruya göstermektedir. Eski çağlarda bir dildeki sesin, seda çıkaran bir şeyle tabii ilişkisi olmuştur ancak bu ilişki zamanla açıkça görülmez hale gelmiştir. Sözcüklerin kullanımı ve seçimi tüm diğer görenekler gibi toplumsal alışkanlıktır ve bu çizgi dışına çıkma girişimi yanlış anlaşılma veya hiç anlaşılma gibi bir takım iletişim sorunlarına yol açmaktadır. Dahası diğer göreneklerin terkinde yaşanabilecek ahlaksal, fiziksel ve hatta hukuksal yaptırımlara sebebiyet verebilmektedir. İnsanın doğumundan itibaren içinde bulunduğu öğrenilmiş dil, hem toplumsal hem de bireylerarası ilişkilerin gerekliliğidir. Toplumsal ilişkideki "konuşma", bireylerarası ilişkide "söyleme"ye dönüşmektedir. Çünkü "söyleme", yani kendini anlatma, konuşmadan daha derin bir katmandır (Gasset, 2007:218). Söylenenin, söyleme şekli, vurgusu, zamanı hatta söylenmeyen, söyleyenin konuşma edimine katmış olduğu özelliklerdir, kendi kökten yalnızlığını başka bir kökten yalnız insana aktarma, anlatma çabasıdır. Bu iletişim gereksinimi, bireysel yaşamı başka bireylerle paylaşma isteği, içkin olanı dışa vurma çabası, toplumsal alışkanlıkların, baskıcı göreneklerin sınırlılıkları ve zorlaması ile, özünde yalnız, kökten yalnız olan bireyi ötekileştirerek "herkes" gibi "onlar"dan biri yapmaktadır. "Birey içinde doğduğu, eğitildiği toplumdan kaçabilir, ama toplum o kaçışında ona kaçınılmaz biçimde eşlik eder, çünkü birey onu içinde taşımaktadır. "İnsan toplumsal bir hayvandır" önermesinin alabileceği gerçek anlam budur (Gasset, 2007:231).

Sonuç olarak, insan yaşamının kökten bir gerçeklik olarak değerlendirilen

Ortega, bütün diğer gerçeklikleri bu temel gerçekliğe dayandırır. Temel gerçeklik olarak dünyaya yönelen insan, nesnelere boyunduruğuna girmez, o dış dünyaya kendi fikirlerini gerçekleştirmek ve yaşadığı gezegeni kendi benliğinin tercihleri doğrultusunda biçimlendirmek için yönelir. Yine bu yönünde insan, kendini ötekine taşır. Öyle ise kökten gerçeklik olarak insan yaşamı, ne tek gerçeklik ne de son gerçekliktir. Başkalarının yaşamının bizim açımızdan gerçeklik olabilmesi için bizim yaşantımızın can alıcı noktalarından kendilerini duyurmaları gerekir. Buna göre kökten gerçeklik olarak insan yaşamı, özü gereği başka her gerçekliğin kendini duyurması için sunulan bir alan olarak karşımıza çıkar. Öyle ise, teke tek insan yaşamlarını ve ortamını oluşturan her şeyi hesaba katmadan, onların gerçekliklerini de kabul etmeden insanın varoluşunu gerçekleştirmesi düşünülemez. İnsan yaşamını mümkün ve anlamlı kılan şeyin, insanın kendi gerçeklikleriyle birlikte ortamını oluşturan tüm diğer gerçeklerinde farkında olmasından geçtiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır.

KAYNAKÇA

Bollnow, O., F. (2004). *Varoluş Felsefesi*. (çev. Medeni Beyaztaş). İstanbul: Efkâr Yayınları.

Celepha, Christan. (1958). *The Historical Thought Of José Ortega & Gasset*. Washington: The Catholic University of American Press.

Cevizci, Ahmet. (2000). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Erdem, S.Hüseyin. (2000). *Nietszche, Perspektivizm, Anlam ve Yorum*. Van: Bilge Adam Yayınları.

Husserl, Edmund. (1991). *Cartesian Meditations: An Introduction to Phenomenology*. (Trans. Dorion Cairns). Chestnut Hill: Boston Collage Library.

Levinas, Emmanuel, (2002). *Sonsuz'a Tanıklık*, (Çev.Medar Atıcı-Melih Bazanan v.d). İstanbul: Metis Yayınları.

McInnes, Neil (1967). *Ortega & Gasset, Jose*. New York: , *The Encyclopedia Of Philosophy*, Ed. P. Edwards, Mac Millian Philosophy Co. Inc. The Free Press, Vol.Six

Obras, 6:34:304. *Standford Encyclopedia of Philosophy*. Erişim Tarihi: 03.09.2012, <http://plato.stanford.edu/entires/gasset>

Obras, 7: 149-50. *Standford Encyclopedia of Philosophy*. Erişim Tarihi: 03.09.2012, <http://plato.stanford.edu/entires/gasset>

Ortega, José, Gasset, Y. (1941). *"History As a System"*. (Trans. Helene Weyl). *Toward A Philosophy of History*. New york: W.W. Norton Company.

Ortega, José, Gasset, Y. (1946). *Concord and Liberty*. (Trans. Helene Weyl). New york: W.W. Norton Company.

Ortega, José, Gasset, Y. (1963). *Meditations on Quixote*. (trans. By Evelyn Rugss and D,eoga Marin). New york: W.W. Norton Company.

Ortega, José, Gasset, Y. (2007). *İnsan ve Herkes*. (Çev. Neyyire Gül Işık). İstanbul: Metis Yayınları.

Ortega, José, Gasset. (1933). *"Doctrine of the point of View"*. *The Modern Theme*. (trans. James Cleugh). New york: W.W. Norton Company.

Standford Encyclopedia of Philosophy. Erişim Tarihi: 03.09.2012, <http://plato.stanford.edu/entires/gasset>

